

ein Lehnwort aus dem mnd. *wande* 'Wende' sei (S. 135). Das apr. *wangan* ist kein Hapax und am wahrscheinlichsten ein rein baltisches Wort, s. Būga RR II 94; Endzelīns Senpr. val. 271; Fraenkel LEW 1195; PEŽ IV 219.

Da es im Altpreußischen anscheinend „wenig“ Altpreußisches gab, leitet der Verfasser sogar die Praep. (und Praef.) apr. (III) *ēn*, wegen des *ē*-, aus den mnd. Mundarten her (S. 207). Da der Verfasser, wie gezeigt, beschränkte Kenntnisse der historisch-vergleichenden baltischen Sprachwissenschaft hat, vermischt er den Strich auf *ē* im tautosyllabischen zirkumflexierten Komplex *ēn* mit dem Längezeichen auf dem langen Vokal in der offenen Silbe und wirft dann mir vor, dass ich (wegen der Nichtbeachtung des Längestrachs) eine kurzvokalische Präposition urpr. **en* rekonstruiere. Da, seiner „*swints*-Regel“ nach, es in diesem Fall in einem Akzentgefüge nicht *enstan*, *enstesmu*, sondern **instan*, **instesmu* geben solle, war diese Präposition „langvokalisch“, aus dem mnd. *ēn* 'in, zu' entlehnt (S. 207).

Dass in der Schreibart des III. Katechismus das „Längezeichen“ auf der ersten Komponente des Diphthongs eine zirkumflexierte Verlängerung bedeutet (vgl. *rānkan* u.a.), s. Endzelīns Senpr. val. 22; Stang Vergl. Gr. 143 f. Die Praep. (und Praef.) apr. (III) *ēn* ist ein aus dem balt. zirkumflexierten **ēn* ererbtes Wort, was man nicht nur aus dem lett. *ī-* (Praef., s. Endzelīns Senpr. val. 94) < **ēn* = apr. (III) *ēn* folgern kann, sondern auch aus dem litauischen Postpositionsformanten des Inessivs *-e* (vgl. *rañkoj-e* < **-en*). Ich wiederhole, dass all dies kein Material für eine akademische Diskussion ist, sondern Sache einer elementaren Forschung.

Für Germanismen hält der Verfasser auch viele andere apr. Wörter: *agins* (S. 16 f.), *anctan* (S. 27), *genno* (S. 38, 77, 149), *ginnis* (S. 188 f.), *cawx* (S. 44), *mealde* (S. 178), *spenis* (S. 79 f.), *talus* (S. 82), *tickint* (S. 142), *wagnis* (S. 16, 131f.) u.a. Diese Meinung des Verfassers ist originell, aber sie ist leider unbegründet (s. Literatur apud PEŽ s.v.v.). Um diese unbegründeten apr. „Germanismen“ weiter nicht sinnlos zu besprechen, beende ich hiermit diesen kurzen „polemischen Kommentar“ zur DL.

Bemerkung: In der DL gibt es ebenfalls unbegründete (unglaubwürdige) „Slavismen“, z.B. apr. Wörter *assanis* 'Herbst' (S. 29), *menso* 'Fleisch' (S. 24), *peisā-* 'schreiben' (S. 74) u.a., darüber s. Literatur apud PEŽ s.v.v.

Vytautas Mažiulis

Archivum Lithuanicum I, 1999, 275; II, 2000, 303, Vilnius, Petro ofsetas.

„Archivum Lithuanicum“ (ALt) yra naujas metinis filologinis leidinys, pavadinimu ir iš dalies tematika primenantis prieškarinį kalbotyros leidinį „Archivum Philologicum“. ALt leidžia penkios mokslo ir studijų institucijos – keturi universitetai (Klaipėdos, Šiaulių, Vilniaus bei Vytauto Didžiojo) ir Lietuvių kalbos institutas. Pastarojoje įstaigoje įsikūrusi ALt redakcija, leidinį spausdina humanitarams gerai pažįstamas „Petro ofsetas“.

Naujojo tęstinio leidinio *spiritus movens* ir vyriausiasis redaktorius – habil. dr. Giedrius Subačius, Simono Daukanto, Juozo Čiuldos, Kazimiero Kristupo Daukšos ir kitų žymiųjų žemaičių filologinio palikimo tyrėjas, monografijos apie žemaičių bendrinės kalbos idėjas (rec. žr. Blt XXXIII (2) 305 tt.) autorius, veiklus lituanistas. Į ALt redaktorių kolegiją suburta ir pasaulyje gerai žinomų patyrusių baltistų, ir pastaraisiais metais daktaro disertacijas apgynusių mokslininkų. Tai profesoriai Pietro U. Dini (Pisa), Jochenas D. Range (Greifswaldas) ir Williamas R. Schmalstiegas (Pennsylvania), habilituotas daktaras Saulius Ambrasas (Vilnius), docentai Rūta Marcinkevičienė (Kaunas) ir Skirmantas Valentas (Šiauliai), daktarės Ona Aleknavičienė (Vilnius), Roma Bončkutė (Klaipėda), Jolanta Gelumbeckaitė (Vilnius), Birutė Kabašinskaitė (Vilnius) ir Christiane Schiller (Greifswaldas). Leidinio dizainą sukūrė patyręs knygos menininkas Alfonsas Žvilius.

ALt (žr. I 5–6) užsibrėžta sutelkti dėmesį į lietuviškų tekstų filologinę tekstologinę analizę, vertimo bei redagavimo istoriją, taip pat į lietuvių rašomosios kalbos, bendrinės kalbos idėjų ir kalbos tyrimo istoriją. Metodologinis leidinio siekinys – sujungti filologinį tekstologinį (taigi tradicinį) ir sociolingvistinį (taigi naujovišką) aspektus. Pirmasis aspektas suponuoja tyrimus, į kuriuos gali įsitraukti įvairių lituanistikos sričių atstovai: kalbininkai, literatūrologai, istorikai, knygotyriminkai, folkloristai, muziejininkai, archyvistai ir t. t. Remiantis antrojo aspektu, tyrėjo išeities taškas yra ne kalbos sistema, o kalba kaip socialinis reiškiny.

Naujasis periodinis leidinys atsirado ne atsitiktinai. Lietuvai vėl tapus nepriklausoma, „suaktyvėjo dėmesys senesniesiems lietuviškiems ir Lietuvoje kitomis kalbomis kurtiems tekstams“ (ALt I 5). Kiekvienais metais sulaukiame mokslinių jų

leidimų, atskirų autorių ar veikalų žodynų bei indeksų¹. Kalbininkai deda daug pastangų nustatyti senųjų verstinių paminklų šaltinius, rašomos ir ginamos filologinės bei kalbinės disertacijos, kurių objektas – senieji raštai². Lietuvių kalbos institute įgyvendinamas senųjų raštų kompiuterizavimo projektas³. Taigi mūsų senieji ir senesnieji kalbos paminklai pagaliau sulaukė deramo dėmesio: paspartėjo ir tapo kokybiškesnė jų leidyba, naujų užmojų įgauna filologinė tekstologinė paminklų analizė, kaupiama kompiuterinė kalbos duomenų bazė.

Kas be ko, dirbant įgyjama patirties, iškyla problemų, kuriomis norima pasidalyti, kurias reikia įviešinti, dėl jų diskutuoti. Tokiam reikalui geriausiai tinka specializuoti tęstiniai leidiniai. Iki šiol palyginti negausios tekstologinės publikacijos buvo išblaškytos po įvairius kalbinius ir literatūrologinius periodinius leidinius, kultūros žurnalus. Atskiro leidinio neturėjo ir tiriantys rašomosios kalbos istoriją, taip pat bendrinės kalbos kūrimo idėjų istoriją. Tad ALt, užsimojusiam burti visus, kurie bent kiek prisideda prie suminėtų darbų, medžiagos tikrai netrūks.

Abu didelės apimties ALt tomai (iš viso 578 puslapiai) vos paimti į rankas daro labai gerą įspūdį. Iš periodinių mokslo leidinių recenzuojamasis akivaizdžiai išsiskiria puošnumu, profesionaliu maketu ir poligrafine kultūra. Tomus malonu vartyti, žiūrėti iliustracijas – daugiausia senųjų spaudinių ar rankraščių faksimilinius fragmentus, perteikiančius teksto kalbines, stilistines ar kitokias ypatybes, o kartu ir leidinių bei epochos dvasią, tarsi motyvuojančius ALt pavadinimo pirmąjį žodį *Archivum*. Vien už tai ALt būčiau linkęs laikyti reikšmingu mūsų humanitarinės kultūros faktu, be kita ko, prikišamai rodančiu, kad net ir trūkstant lėšų periodinis mokslo leidinys, skirtas visai ne menotyros sričiai, gali būti ir informacijos saugykla, ir dailininko, maketuotojo bei

¹ J. Aleksandravičius, J. Palionis, Blt XXXIII (1), 1998, 126; G. Subačius, ALt II 255 tt.; Lietuvių kalbos enciklopedija, parengė K. Morkūnas, red. V. Ambrazas, Vilnius, 1999, 191.

² Apie dvi disertacijas (Aleknavičienės ir Gelumbeckaitės), skirtas Jono Bretkūno raštams, žr. S. Ambrazo publikaciją ALt II 269–276.

³ Plačiau žr. S. Ambrazas, O. Aleknavičienė, V. Zinkevičius, LKK XXXIX 192–200.

spaustuvininko profesionalaus darbo pavyzdys. Tereikia to siekti – labai nedaug.

ALt sandara iš esmės nesiskiria nuo kitų periodinių mokslo leidinių, ypač humanitarinių, sandaros. Po trumpos pratarmės – žurnalo tomo turinio pristatymo (pirmame tome pristatomas pats naujasis leidinys) – dedami straipsniai, po jų eina publikacijų skyrius, toliau – recenzijos; leidinys baigiamas diskusijų bei apžvalgų skyriumi. Pirmojo tomo didžiąją teksto dalį parašė ALt redaktorių kolegijos nariai, o antrajame tome to jau nematyti – geras trečdalis teksto parašyta redaktorių kolegijai nepriklausančių mokslininkų.

Be specialiai ALt parašytų straipsnių, abiejuose tomuose įdėta po vieną į lietuvių kalbą išverstą anksčiau skelbtą tyrimą. Pagrindinė ALt spausdinamų darbų kalba – lietuvių, ja parašyti visi straipsniai ir abi publikacijos, o recenzijų ir diskusijų bei apžvalgų paskelbta ir anglų bei vokiečių kalbomis. Leidinio tekstų rengimo principuose dar nurodytos ir lenkų bei rusų kalbos (I 267), tačiau nežinia kodėl nėra prancūzų.

„Archivum Lithuanicum“ tiksliai atitinka visus reikalavimus, Lietuvos mokslo tarybos taikomus tiems periodiniams bei tęstiniais leidiniams, kurie pretenduoja į vadinamąjį pripažintų mokslo leidinių sąrašą. Žurnalo straipsniai turi visus mokslo darbams reikalingus atributus, yra recenzuojami, redaktorių kolegiją sudaro įvairių institucijų atstovai, tarp jų – ir iš užsienio, leidinio svetainę, taip pat ir visą antrąjį tomą rasime internete. Prie publikacijų skelbiama autorių institucijos, adresai, publikacijų gavimo ir priėmimo datos, redakcija yra paskelbusi išsamius reikalavimus autoriams (I 267–275).

Susipažinus su ALt redaktoriais, užsibrėžta tematika, išsikeltais uždaviniais, sandara, įvertinus jo išvaizdą, maketą, poligrafinę kultūrą, pats laikas nukreipti akis į turiningąjį leidinio pusę. Kiekvienas filologas ir apskritai humanitaras, perskaitęs išleistus ALt tomus, neabejoju, padarys išvadą, kad jų publikacijos savo lygiu nusileidžia pripažintų periodinių ir tęstinių mokslo leidinių publikacijoms, o ALt kaip visuma lenkia ne vieną tęstinį leidinį conceptualumu, pavyzdine filologine kultūra, rodančia puikų redakcijos darbą.

Šios recenzijos apimtis neleidžia išsamiai ap tarti visas ALt dviejų tomų publikacijas, tad pagrindinis dėmesys bus skiriamas su kalbos istorija susijusiems darbams – jiems „Baltistica“ teikia

pirmenybę⁴. Iš ALt straipsnių pirmiausia išskirčiau tuos, kurie pasižymi naujumu, atradimais, praplečiančiais mūsų kalbotyros ir senųjų tekstų istorijos horizontą, ir preciziška faktologine analize. Antai Pietro U. Dini ir Giedrius Subačius pirmajame ALt straipsnyje, tikriau – studijoje (I 11–56)⁵ ištyrė apie pusanthro šimto lietuviškų žodžių, pateiktų daugiakalbiame Christiano Mentzelio augalų pavadinimų indekse (1682). Didžiąją tų žodžių dalį Mentzelis nurašė iš Konstantino Sirvydo „Dictionarium“ (SD) neišlikusio antrojo leidimo (1631); beje šis vokiečių gydytojas ir botanikas pirmas tiksliai nurodė SD² leidimo metus. Kruopšti lietuviškos leksikos, nurašytos ar išspausdintos neretai su klaidomis, analizė įgalino studijos autorius konstatuoti, kad SD² ir išlikęs SD³ leidimai „turėjo būti labai panašūs“ (I 31). Šis straipsnis, be kita ko, prikišamai rodo, kaip svarbūs mūsų kalbotyros istorijai yra ne tik pirminiai, bet ir antriniai šaltiniai. Pastaruosius kalbininkai kartais laiko nevertais dėmesio (minėtąjį Mentzelį yra citavę, rodos, tik mūsų botanikai).

ALt antrajame tome Dini paskelbė straipsnį, svarbų lietuviškų poterių istorijai (II 139–150). Jame analizuojamas „Tėve mūsų“ tekstas, rastas Giambattistos Bodoni'o Parmoje išleistoje daugiakalbėje knygoje (1806). Pateikiama duomenų ir apie patį Bodoni – spaustuvininką, įvairių kalbų poterių leidėją.

Iš tekstologinių publikacijų atkreiptinas dėmesys į du Onos Aleknavičienės straipsnius (vieną jų galima vadinti studija, I 67–84; II 11–50), pratęsiančius jos prieš porą metų skelbtus darbus Jono Bretkūno Postilės perikopių (t. y. Biblijos ištraukų) autorystės tema (žr. Blt 5 priedas, 1998, 5–45; LKK XXXIX, 1998, 39–80). Pavydėtino kruopštumo tyrimai vis plačiau praveria duris į Jono Bretkūno – kūrėjo, vertėjo ir redaktoriaus – laboratoriją. Pirmajame straipsnyje įtikinamai parodyta, kad 1) praleisti Biblijos eilučių fragmentai „priskirtini pačiam Bretkūnui, o ne spaustuvininkui“; 2) perikopes Bretkūnas perrašinėjo iš Baltramiejaus Vilento liturginių skaitinių knygos „Evangelijos bei epistolos“ (I 80). Šiuo

⁴ Platesnį ALt pristatymą žr. Kultūros barai, 2000, Nr. 12, 77–80.

⁵ Trumpumo dėlei čia ir toliau nurodant atskiras ALt publikacijas skliaustose romėniškais skatmenimis žymimas leidinio tomas, o arabiškais – publikacijos puslapiai.

Vilento veikalu bus rėmėsis ir Mikalojus Daukša savo Postilėje. Tokį spėjimą paremia jaunas tyrėjas Bronius Maskulionas kalbinio pobūdžio straipsnyje (II 107–121).

Antrajame ALt tome (11–50) išspausdintos Aleknavičienės studijos tikslas – patyrinėti Bretkūno Postilės (BP) perikopių santykį su jo paties verstu Naujuoju Testamentu (BNT). Įrodinėjama, kad savojo vertimo rankraščiu Bretkūnas nesinaudojo. Šiuo atveju autorės išvados man pasirodė pritemptos, ne tokios įtikinamos kaip ankstesniame straipsnyje. Apskritai naudojimąsi ar nesinaudojimą BNT turbūt nereikėtų įsivaizduoti tik kaip darbą su rankraščiu (ar rengdamas Postilę Bretkūnas jį turėjo po ranka, vargu kas kada atsakys), bet ir kaip procesą, vykusį Bretkūno galvoje, kai jis koregavo Vilento vertimą (tai Aleknavičienė gražiai įrodė), be abejo, atsiremdamas ir į patirtį, sukauptą verčiant NT. Šitaip būčiau linkęs aiškinti ne tik Bretkūnui įprastus terminus ar konstrukcijas, bet ir atvejus su *kepalu* bei sinonimais. Šie samprotavimai nemenkina argumentuotų ir, be kita ko, grakščiu stiliumi parašytų Aleknavičienės darbų, kurie, manyčiau, lygiuojasi į Jocheną D. Range'ą, patyrusio tekstologo ir žymiausio šiuolaikinio Bretkūno tyrėjo, darbus.

Į šią gretą taip pat rikiuočiau Jolantos Gelumbeckaitės parašytą „Wolfenbüttelio postilės“ (parengė Juozas Karaciejus, Vilnius, Žara, 1995) recenziją (II 173–194). Tai ne tiek recenzija, kiek kruopštus bei su kompetencija atliktas rankraščio tekstologinis tyrimas, parodęs šiaip jau žinomą tiesą, kad senojo paminklo (ypač rankraščio) patikimo teksto neįmanoma išleisti nesant po ranka originalo⁶. Be to, turint galvoje tokiems paminklams neretai būdingus prieraišus, intarpus ar komentarus ir kitomis kalbomis, *conditio sine qua non* yra labai geras rengėjo filologinis išsilavinimas.

Metodologiniu požiūriu svarbus Guido Michelinio straipsnis (II 61–74), verstas iš italų kalbos⁷. Jame konstatuojama, kad aiškinantis Maž-

⁶ Nemažą pluoštą Karaciejaus WP leidimo nesutapimų su originalu yra nurodęs J. Palionis, žr. recenzijas: Blt XXXII (1), 1997, 125–130 ir Metai, Nr. 2, 1997, 107–116. Gelumbeckaitė remiasi (plg. ALt II 175) tik pirmąją recenziją, nors „Metuose“ paskelbtoji yra išsamesnė.

⁷ Originalą žr.: G. Micheli, *Le Gesmes Chrikszoniskas di Mažvydas e la Psalmodia di Lossius*, – Poesia e memoria poetica. Scritti in onore di Grazia Caliumi, Parma, 1999, 79–94.

vydo giesmių šaltinius visų pirma reikia atsižvelgti į „muzikos ir teksto ryšį“ (II 72).

Kitose tekstologinėse publikacijose svarstoma tekstų autorystė, aptariamos jų kalbinės ypatybės, redagavimo pobūdis ir kita. Antai Arnoldas Piročkinas (II 151–164) apžvelgia Jono Jablonskio taisymus, randamus 1914 m. rengto, bet neišėjusio leidinio „Vaišganto Augštaičių vaizdeliai“ laužinyje. Norisi tikėti, kad šis autoritetingo moklininko straipsnis išjudins Jablonskio redaguotų tekstų tyrimus ir galbūt redagavimo istorijos studijas – vieną iš ALt užsibrėžtų temų.

Prie filologinių kalbotyros pakraipos publikacijų reikėtų priskirti Jurgitos Baltrušaitytės (I 96–103) ir Neringos Klumbytės (I 106–114) straipsnius, kuriuose analizuojama trijų XIX a. žemaitiškų tekstų – „Jono iš Svisločės“ (1823) ir Kazimiero Prialgausko „Spasabų“ (1845) bei „Naujo altoriaus“ – kalba. Abu darbai gana preliminarūs, ypač pirmasis, kuris geriau derėtų ne skyriui „Straipsniai“, o „Filologinės pastabos“ ar panašiam.

Kalbinėms publikacijoms, be jau minėto Maskuliūno straipsnio, priskirčiau Vinco Urbučio (I 99–106) ir Jono Palionio (I 57–66) straipsnius. Urbutis ėmėsi neįprastos baltų kalbotyroje temos – originalo naujadarų vertimo analizės (iki šiol rašyta tik apie vertėjų ar senosios literatūros autorių naujadarus). Straipsnyje tiriama, kaip Mikalojus Daukša vertė Jakubo Wujeko naujadarus, kurie, pasirodo, esą reti ir pakankamai aiškūs. Septynių atvejų analizė leidžia daryti išvadą, „kad su naujadarų vertimo sunkumais Daukša dažniausiai yra dorojėsis visai sėkmingai“ (II 105). Tik vieno žodžio – atgalinio naujadaro *ropa* (iš *ropucha* „rupūžė“) jis nesuprato ir išvertė kaip jo homonimą – *pūliai*. Išaiškinus, kad Daukšos *kieminykas* ‘kaimo savininkas’ (: *kiemas* ‘kaimas’) „veikiausiai tėra paprastas vertinys iš Vuiko *wsiarz*“ (II 104), nebelieka pagrindo „remiantis Daukša teigti, kaip tai kartais daro istorikai, lietuvius iš seno turėjus ypatingą gyvenvietės šeimininko pavadinimą *kieminykas*“ (II 105).

Palionis aptaria Daukšos Postilės indekse-žodyne praleistus ar netiksliai atstatytus žodžius⁸. Šis vertingas straipsnis galėjo įgyti ir apibendrinamąjį pobūdį, jei autorius būtų apžvelgęs ne tik savo,

bei ir Vinco Urbučio⁹ bei Zigmo Zinkevičiaus¹⁰ recenzijose iškeltus faktus.

Keliuose straipsniuose yra plėtojama lietuvių kalbotyros istoriografijos tematika. Bene aktyviausias žurnalo bendradarbis Dini rašo apie Vilniaus humanistų Mykolo Lietuvio ir Augustino Rotundo pažiūras į lotynų, rutėnų (rusėnų) ir lietuvių kalbas (I 115–126); straipsnis prieš keletą metų buvo paskelbtas itališkai¹¹), o Eugenija Uličinaitė – apie Lietuvos vardo kilmės aiškinimus XVI–XVII a. raštuose (II 51–60). Pastarojo straipsnio autorė linkusi manyti, kad „Kvedlinburgo analų“ forma *Lituae* skiemenuotina kaip *Litu-ae* (II 58) ir sietina su lotyniška tradicija. Deja, šio teiginio neįmanoma įrodyti. Kalbininkams yra žinoma, kad baltų vietovardžiai į lotyniškus šaltinius paprastai patekdavo per tarpininkus slavus ar germanus (variantas *lit-* yra slaviškas, atitinkantis garsų dėsnius). Tuo nenorima apskritai nuneigti lotyniškos tradicijos, kuri dažniausiai reiškiasi būdingomis priesagomis, galūnėmis ir jų refleksais naujosiose Europos kalbose, plg. lo., it. *Litvania* ir pranc. *Lituanie*. Iš lotyniškų raštų paplito ir variantas su *-h-* (*Lithuania*), „įsitvirtinęs“ anglų kalboje.

Pagiriamąjo žodžio nusipelno ALt skelbiamos recenzijos. Daugelis jų pasižymi profesionalia kritine analize. Be minėtos Gelumbeckaitės recenzijos, dar išskirčiau Vinco Urbučio recenziją apie „Senąjį Konstantino Sirvydo kalbos žodyną“ (I 143–154), Birutės Kabašinskaitės – apie antologiją „Giesmės dangaus miestui“ (I 183–191), Onos Aleknavičienės – apie Ingės Lukšaitės knygą „Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje“ (II 195–218), Gertrudos Bense’s – apie Gotfrydo Ostermejerio „Rinktinius raštus“ (II 227–238), Williamo R. Schmalstiego – apie straipsnių rinktinę anglų kalba „Martynas Mažvydas and Old Lithuania“ (II 219–226). Pastarojoje recenzijoje konstatuotas, deja, simptomiškas dalies mūsų leidinių, skirtų užsienio skaitytojui, bruožas – ne itin profesionalus vertimas. Todėl recenzentas minimos knygos nerekomenduotų amerikiečių studentams, besidomintiems Baltijos kraštais. Taip

⁹ Žr. Blt XIV (1), 1978, 81–85.

¹⁰ Žr. LKK XIX, 1979, 188–192.

⁸ DP 352₃₂ *vždrifkiniūse* ‘skarmaluose’ greičiau atstatytinas į nom. sg. *uždriskinys*, o ne *uždriskinis* (I 63). LKŽ XVII 605 duoda pl. *tantum* formą *uždriskiniai*.

¹¹ Žr. P. U. Dini, Ruski e latino/litvano secundo i ‘latinizzanti’ di Vilnius, – Res Balticae, I, 1995, 141–156 (vertimas autorizuotas ir pataisytas).

nebūtų atsitikę, jei vertimą būtų redagavęs filologas, kurio gimtoji kalba anglų ir kuris bent kiek susipažinęs su lietuvių kultūros istorija.

Minėtinos dvi apžvalginio pobūdžio recenzijos. Pirmajame ALt tome (247–257) Giedrius Subačius supažindina su Johno H. Fischerio knyga „The Emergence of Standard English“ (1996). Remdamasis šio amerikiečių kalbininko mintimis, kad šnekamosios kalbos prestižiškumo radimasis yra vėlyvas, recenzentas naujai pažvelgia į neseną Jono Palionio ir Zigmo Zinkevičiaus polemiką dėl interdialektinės lietuvių rašomosios kalbos kilmės koncepcijos, kuri „vargiai gali peraugti neįrodytos hipotezės statusą“ (I 257). Antrajame tome (243–252) Regina Venckutė apžvelgia Kaisos Häkkinen knygą apie suomių rašomosios kalbos istoriją (1994).

Kadangi nebuvo progos aptarti kiekvieną ALt publikaciją, keletas samprotavimų, liečiančių skyrium nepaminėtus Giedriaus Subačiaus straipsnius ir recenzijas. Recenzuodamas Sapūno ir Šulco gramatikos (SC) leidimą Subačius, atkreipė dėmesį į vertimo klaidą, kuri a. a. Kazimierui Eigminui sukliudė teisingai interpretuoti SC duotą tarmių klasifikaciją (I 165–167). Tačiau teisinga interpretacija šiaip jau yra žinoma, jos nereikia rekonstruoti – galima žvilgtuoti kad ir į Jono Palionio knygas (plg. P. Vanags, Blt XXXIII (1), 1998, 116). SC tarmių skirstymą vertinant reikia turėti galvoje vieną lyg ir savaime suprantamą dalyką, tačiau bene pirmą kartą išryškintą Subačiaus: Didžiosios Lietuvos tarmes Sapūnas (ir Šulcas) pažinojo iš raštų, o Mažosios Lietuvos – ir gyvąsias tarmes (I 167).

Aptardamas senųjų lietuvių gramatikų leidimus (II 255–268) Subačius svarsto, ar gramatikos vertimą reikia laikyti papildymu prie kartu skelbiamo originalo, ar savarankišku tekstu. Atsakant į šį klausimą, manyčiau, pirmiausia nepamirština, kad ir preciziškiausias vertimas niekuomet neatstos originalo, tad sutelkti dėmesį į vertimo savarankiškumą vargu prasminga. Kas kita – vertimo tikslumas ir aiškiai suformuluoti principai, kurių leidinyje būtina nuosekliai laikytis. Būtent tokio nuoseklumo neretai pristingama, į tai recenzijoje ir apžvalginiame straipsnyje atkreipia dėmesį Subačius.

Viena pastabėlė dėl termino – *artificiozinė poezija* yra ne pažodinis vertimas (I 241), o skolin-tas terminas.

Recenzijos pabaigoje – atidesnis žvilgsnis į formaliąją leidinio pusę. ALt pagirtinas už pavyzdin-

gai sutvarkytas bibliografinės nuorodas. Cituojamus veikalus bei šaltinius stengiamasi aprašyti išsamiai, nurodant leidyklas ir visus autorių bei parengėjų vardus. Kita vertus, bibliografinio aprašo išsamumas atrodo perdėtas, nes taip daroma ir straipsnių gale dedamoje bibliografijoje, ir neretai išnašose pateiktuose cituojamų veikalų aprašuose. Duoti išsamų bibliografinį aprašą neatrodo pagrįsta ir tada, kai straipsnio išnašose nurodomos kelių autorių publikacijos iš to paties leidinio. Plg. antrą ir trečią išnašas iš ALt I 261: „Regina Mikšytė, „Iš Baranausko raštų istorijos“, *Antanas Baranauskas, Raštai 1*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, xxi“ ir „Marius Daškus, „Apie parengimą“, *Antanas Baranauskas, Raštai 1*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, xxiii“.

Bibliografiškai aprašant tęstinius metinius leidinius, kurie numeruojami ne tomiais, o metais, vargu ar tikslinga po leidinio pavadinimo prieš metus rašyti kablelį (pvz., „*Балто-славянские исследования*, 1983, Москва: Наука, 1984“), juk metai čia atlieka tomo ir numerio funkciją, o pastaruoju atveju kablelis nerašomas, pvz., „*Darbai ir dienos* 3 (12), 1996“. Be to, metai kursyvinami, o tomas (Nr.) – ne.

Veikalo sudarytojas ar redaktorius kartais iškeliamas į bibliografinio aprašo pradžią, kartais pateikiamas po leidinio pavadinimo, plg. „Vėlius, Norbertas (sud.), *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai 1* [...]“ (II 59) ir „*Лингвистический энциклопедический словарь*, главный редактор Виктория Ярцева [...]“ (II 123). ALt tekstų rengimo principuose teikiamas antrasis aprašymo būdas (I 269).

Autorių kolektyvo parašytą veikalą įprasta cituoti arba pagal pavadinimą (aprašė nurodant ir redaktorių resp. sudarytoją), arba pagal redaktorių resp. sudarytoją, arba nurodant pirmą pagal abėcėlę autorių ir prirašant *e. a.* ar pan. Jei remiamasi vieno iš autorių skyriumi ar straipsniu, galima iškelti to autoriaus pavardę. Bibliografiniame apraše suminėti visus autorius, kaip tai daroma, pvz., ALt II 199, 2 išn., nėra įprasta. Iš tokio aprašo skaitytojas nesužinos, kad autorė (Aleknavičienė) minimoje išnašoje aptardama terminą *šnekamoji kalba* remiasi Vytauto Ambrazo straipsniu, paskelbtu jos cituojamoje septynių autorių parašytoje „Lietuvių kalbos enciklopedijoje“.

Recenzuojamojo leidinio redaktoriai teigia, kad nelietuviški tikriniai vardai „rašytini auten-

tiški pagal priimtas lietuvių kalbos taisykles“ (I 268). Šio principo yra laikomasi, tačiau keliais atvejais toleruojamos ir adaptuotos formos – šitaip randasi to paties vardo rašybos variantų, plg. *Lutherio* (II 62) ir *Liuterio* (II 19), *Jakubas Wuje- kas* (II 107 tt.) ir *Jokūbas Vuikas* (II 99 tt.). Nemanyčiau, kad redakcija tokio akivaizdaus dalyko nepastebėjo, – matyt, buvo atsižvelgta į autorių pageidavimus (taip kartais daroma ir kituose leidiniuose, įskaitant Blt). Kiek varijuojama prie autentiškų svetimų vardų dedant galūnes, plg. gen. sg. *Bodoni'o* (II 139 tt.) ir *Michelini* (II 61, 6 išn.). Nežymaus įvairavimo esti ir kalbų bei veikalų sutrumpinimuose (plg. *la.*, *lie.*, II 99 tt., ir *lat.*, *liet.*, II 293; *KI-S*, I 65, ir *KI*, II 100 – abiem pastaraisiais atvejais taip trumpinamas Czesławo Kudzi- nowskio DP indeksas), taip pat vartojant brūkšnį bei brūkšnelį, plg.: ‘Vocabularium Litthvanico–Germanicum et Germanico–Litthvanicum’ (I 172, 7 išn.) ir Polonico-Latino-Lituanicum (I 16, 15 v.¹²).

Pasitaiko vienas kitas rašybos bei redagavimo riktas, pvz.: „*Lietuvių Atgimimo* (= atgimimo) *istorijos studijų* serijos leidinys“ (II 266, 5 ap.); „Dažnokai pasitaiko ir aukštaitiškų dvibalsių (= aukštaitiškas dvibalsis) [ie]“ (I 97, 10 ap.); „Tačiau minėtas [...] Valančiaus [...] taisymas rodo, kad 1853 metais [kas?] jau buvo apsigalvojęs rašyti [...]“ (II 91, 3 ap.); „Jis neėmė iš BNT rankraščio ne tik perikopių, bet ir papildomai į BP dedamos Mt 3, 13–17, nesinaudojo [kuo?] versdamas Viento EE praleistas Biblijos eilutes“ (II 44); „darybos žodžių (= žodžių darybos) ypatybes“ (I 156, 3v.); „Taip prasidėjo gydytojo [...] kelionės (*Peregrinatio academica*), kurios vėliau [...]“ (I 12, 17 v.) – kodėl lotyniškai vienaskaita? Maskuliūno straipsnyje pagrečiui vartojama *refleksyvusis posesyvumas* ir *refleksyvus posesyvumas* – įvardžiuotinė ir neįvardžiuotinė termino formos (II 107 tt.). Užrašė po 4 pav. (II 28) vietoj „žodžiais *kepalai*“ turėtų būti „žodžiais *kepalus, kepalu* (gen.pl.)“. Pirmajame tome po iliustracijomis rašoma, kas fotografavo; antrajame tome to jau nėra.

Kurie ne kurie paminėti atvejai gali būti ir paprasčiausios korektūros klaidos, kaip kad dukart išspausdintas žodelis *that* (I 213, 16 ap.). Korektūrai ALt redakcija apskritai yra labai atidi, tad klaidos akių nebado. Tai, ką toliau nurodysiu –

smulkmenos. Pradėsiu nuo bibliografijos, kuri yra puikiai sutvarkyta, tačiau vienur kitur praleisti metai (pvz., V. Falkenhahno veikalo, I 172, 9 išn.), periodinio leidinio tomas (pvz., I 238, 4 išn.), veikalo parengėjas (pvz., I 83 aprašant Mažvydo raštų leidimą).

Iš kitokių klaidų nurodytinos kelios praslydusios kėlimo klaidos: *Indoe-vropaea* (I 246, 12 išn.), *regulari-zed* (I 248, 12–13 v.), *зречес-куи* (II 113, 19 išn.), *cod-ified* (I 114, 10 v.), *Ment-zelis* (I 12, 5 v.). Taip pat – keli apsirikti vardai: *Gintarą* (= Gintautą) *Iešmantą* (I 232, 6 v.), *J.* (= A.) *Sabaliaus- kas* (II 259, 5v.). Dukart (I 177, 4 išn.) išspausdinta *Instituto* (= Istituto) – gana tipiška klaida, turbūt lotynų kalbos poveikio padarinys. Ir dar vienas kitas mažmožis: *Apie dūšias numirusių* (= numirusių) I 177, 3 ap.; *vartomanas* (= vartojamas) II 58, 8 v.; *ideolektui* (= idiolektui) I 148, 14 v.; *špókas* (= špōkas) I 145, 6 ap.; *Rasczynskio* (= Rasczyńskio) II 71, 19 išn.

ALt redaktoriai siūlo autoriams „cituojant senuosius tekstus [...] išlaikyti autentišką rašybą, šriftų formą: didžiąsias, mažąsias raides, kursyvą [...]“ I 268. Šio principo išties nuosekliai laikomasi. Vis dėlto vienu atveju – cituojant SC pavyzdžius – atidumo pritrūko: neatkreiptas dėmesys į statmenas raides, turinčias gravio, akūto ir cirkumflekso diakritikus, pvz.: *Pakèles* (= *Pakèles*) I 168, 8 v.; *Mote, -ês* (= *-ės*) I 168, 13 v.; *žemína* (= *žemína*) I 168, 20 v.)¹³.

Gal kai kam pasirodys, kad per daug dėmesio sutelkiau į pavyzdingo leidinio formaliąją pusę. Taip padariau norėdamas kruopščią redakciją paskatinti būti dar atidesnę, o pastebėtą kokią klaidą nevengti atitaisyti tolimesniame tome.

ALt jau yra žinomas, turi savo skaitytojų, pirmiausia filologų lituanistų – kalbininkų, literatūros tyrėjų, mokytojų, iš kitų humanitarų – istorikų, knygotyriminkų. Tebūna visi redakcijos užsibrėžti planai sėkmingai įgyvendinami, ypač linkėčiau teorinių tekstologijos, vertimo problemų svarstymų, daugiau diskusijų. Tuo tarpu miela džiaugtis tuo, kas yra – dviem labai įdomiais ir pavyzdingai išleistais naujo metinio leidinio tomiais.

Bonifacas Stundžia

¹² Čia ir toliau v. reiškia „(eilutė) iš viršaus“, ap. – „(eilutė) iš apačios“.

¹³ SC indekse (Sapūno ir Šulco gramatika, Vilnius, 1997, 329) įsivėlė klaida – parašyta *žemína*.